

Vrouwen en opbouwwerk

Uit een onderzoek naar de positie van vrouwen in het opbouwwerk en de samenhang van haar feitelijke positie met het werken aan vrouwenbelangen in de buurt, blijkt dat veel vrouwen het werken aan emancipatie belangrijk vinden maar er in hun werk maar weinig tijd en energie in (kunnen) steken.

Het Werkcentrum Opbouwwerk Zuid-Holland ontving enkele jaren geleden veel klachten van opbouwwerksters dat het werk moeilijk vol te houden was. Waar lag dat aan? Wat is de feitelijke positie van vrouwen in het opbouwwerk en met welke problemen krijgen zij te maken? Vier studentes psychologie van de Rijksuniversiteit Leiden waren bereid om hier onderzoek naar te doen. De vraagstelling werd gecombineerd met de vraag welke mogelijkheden opbouwwerksters hebben om in de buurt met en voor vrouwen te werken. Aan 124 vrouwen in Zuid-Holland, die allen hadden aangegeven buurtgericht te werken, werd een vragenlijst toegestuurd. Er kwamen 71 vragenlijsten terug.

Over de positie van vrouwen in het opbouwwerk kwam onder meer het volgende naar voren:

- de gemiddelde opbouwwerkster is een Nederlandse vrouw van in de dertig met een hoog opleidingsniveau (HBO of hoger), maar in een laag ingeschaalde functie
- ze is aangesteld op basis van opleiding en ervaring (bij 19% van de vrouwen vormde ook haar vrouw-zijn een aanstellingsgrond)
- ze werkt in een vast dienstverband van 28 tot 40 uur en maakt veel overuren (vooral de vrouwen met een aanstelling van 20-27 uur)
- ze werkt gemiddeld zo'n vijf jaar als betaalde beroepskracht; is lid van een vakbond of belangenorganisatie
- ze werkt individueel en krijgt weinig steun van collega's
- ze heeft een voorkeur voor het werken met vrouwen (met 70% van haar collega's), maar herkent zich het meest in een gematigd emancipatoir of een algemeen mensgericht profiel van een opbouwwerkster

Hoe werkt dit nu uit naar het werken aan vrouwenbelangen in de buurt? Hoewel vrouwenemancipatie met leefbaarheid en wonen als meest voorkomende probleemvelden worden genoemd, worden er gemiddeld minder uren aan besteed (ongeveer vijf uur per week tegenover 9 uur aan wonen en 8 uur aan onderwijs, jeugd en

jongeren). Zo'n veertig procent van de vrouwen die het belangrijk vinden om aan vrouwenbelangen te werken, werkt in de praktijk niet met de doelgroep vrouwen, terwijl 15% niets aan vrouwenemancipatie doet. Ongeveer 30% van de vrouwen besteedt er 1 tot 4 uur per week aan. Opvallend is dat het werken met vrouwen in de overuren gaat zitten.

Het blijkt belangrijk te zijn dat het werken aan vrouwenbelangen is vastgelegd in een takenpakket. In die situatie werkt 27% van de ondervraagde vrouwen er meer dan 8 uur per week aan.

Ronde-tafel-gesprek

Over de conclusies van het onderzoek is voor de zomervakantie een ronde-tafel-gesprek belegd met vier opbouwwerksters. Aan het gesprek namen deel Karin Kusters van de Stichting Alblasserdamse Gemeenschap (SAG), Keesje Wiechard, werkzaam bij het Stedelijk Bureau Opbouwwerk in de wijk Bezuidenhout te Den Haag, Lenie Jansen die werkt in management en organisatie bij de Protestantse Voortgezette Opleiding (PVO) te Amsterdam en Anneke de Leeuwe, buurtopbouwwerkster te IJmuiden.

Monique Jongerius van het Werkcentrum Opbouwwerk Zuid-Holland voerde de gespreksleiding en van de redactie van Mededelingen Opbouwwerk was Charlotte Krop aanwezig.

Hoe staan deze vier opbouwwerksters in hun werk en wat is hun bijdrage aan vrouwenemancipatie?

Karin werkt nu drie jaar als opbouwwerkster in Alblasserdam. Ze heeft indertijd bewust voor het opbouwwerk gekozen: een mannenberoep, de "hardste" soort welzijnswerk. Ze richt zich in haar werk niet bij voorbaat op specifieke vrouwenbelangen. Karin: "Als ik aan moet geven binnen welk profiel ik het beste pas, dan is dat dat ik als opbouwwerkster werk aan de problemen die zich voordoen in de verschillende buurten en dat ik de mensen centraal stel".

Wel hecht ze waarde aan het stimuleren van vrouwen binnen gemengde groepen, door ze individuele ondersteuning te geven en verder te gaan op punten die vrouwen aangeven. Van het bestuur van de SAG heeft Karin vrijstelling voor een paar uur gekregen om "wat met vrouwen te gaan doen". Maar het is geen prioriteit van de instelling, die ligt op materiële belangbehartiging met het accent op woonomgeving en leefbaarheid. Karin: "Als je je moet verantwoorden bij de gemeente voor een vrouwenproject is de kritiek niet van de lucht en wordt er gevraagd of er geen belangrijker zaken zijn. Specifieke vrouwenprojecten zitten nu in het verdomhoekje".

Haar eigen positie als opbouwwerkster binnen de instelling noemt ze goed. Het SAG is een kleine instelling met een team dat altijd al uit mannen en vrouwen was samengesteld. Vrouwen krijgen voldoende gelegenheid om overhead taken te verdelen. Buiten de instelling, is haar ervaring, moet je wel eerst laten zien wat je kan. "Ze denken dat je makkelijker af te schepen bent, maar als je laat zien dat er met jou niet te spotten valt, ontstaat er een verhouding waarin prima te werken is", aldus Karin.

Toen *Keesje* binnen het opbouwwerk begon, spraken discussies over de positie van de vrouwelijke opbouwwerkster en wat je vanuit die positie kunt doen met vrouwen in de buurt, haar enorm aan. Dat was een van de redenen om dit werk te kiezen. Ze vindt het teleurstellend dat de procesmatige kant van het werk op z'n retour is. *Keesje*: "Bij een thema als sociale veiligheid, waar ik me mee bezig houd, kun je eigenlijk vooral op materieel gebied iets bereiken. Het emancipatieproces van vrouwen heeft lange tijd nodig en is voor de buitenwereld niet zichtbaar. Het is voelbaar voor de vrouwen zelf, maar dat kan ik moeilijk in mijn jaarverslag zetten".

Keesje constateert minder aandacht voor het werken met vrouwen bij haar vrouwelijke collega's. In Den Haag was er een heel actieve themagroep vrouwen. *Keesje*: "Dat is teruggelopen: de passiviteit die ik bij vrouwengroepen in de buurt zie, tref ik ook aan bij mijn collega's. Opbouwwerksters zijn meer gericht op hun persoonlijke loopbaanontwikkeling."

Voor *Keesje* persoonlijk heeft vrouwen en opbouwwerk overigens wel resultaat opgeleverd. *Keesje*: "Ik heb voor mezelf de bevestiging dat wat ik doe, vrouwenbelangen in buurten verder helpt, dat ik er mee door moet gaan. Dat is alleen maar sterker geworden. Maar ik moet zoeken hoe ik de zaken die ik wil doen, kan inpassen in het stramien van mijn organisatie."

Anneke is vanuit het vrouwenwerk in het opbouwwerk terecht gekomen. Voor haar is het bezig zijn met vrouwen niet zo zeer een vrije keus, maar meer een kwestie van er niet om heen kunnen. Toen ze in het buurtopbouwwerk stapte was dat een heel nieuwe werksoort met als voordeel dat je met nieuwe groepen kon beginnen. *Anneke*: "In die groepen kon je een sfeer creëren waarin vrouwen zich lekker voelen, maar er konden ook mannen in meedraaien. Dat vond ik positief. Het is prettiger om het werk te feminiseren dan alleen traditioneel rolbevestigend bezig te zijn".

In de tussentijd zijn er wel dingen veranderd. Was het een paar jaar geleden in de mode als je in je beleid expliciet aandacht besteedde aan emancipatie, nu is dat ver-

dwenen. *Anneke*: "Op zich zal niemand je betwisten dat je met een doelgroep moet werken. Maar zodra het emancipatie of vrouwenbelangen heet, moet je uitleggen, waarom je dat binnen het kader van beperkte uren wilt. Waar opbouwwerksters elkaar nu in moeten steunen is dat de aandacht voor vrouwen zichtbaar wordt en gesanctioneerd door het beleid. Ook moet je zien in te springen op de mogelijkheden van de tijd. In heel wat gemeenten bijvoorbeeld zijn emancipatienota's gekomen; je kunt in de gaten houden dat aan de doelstellingen van die nota's uitvoer wordt gegeven".

Als behaalde resultaten ziet ze de intrede van vrouwen in het opbouwwerk. Vrouwenmethodiek wordt toegepast, ook in het bedrijfsleven, bijvoorbeeld in de vorm van trainingen. De capaciteiten van vrouwen worden meer benut.

Lenie beoordeelt de veranderingen in vrouwen en opbouwwerk zeker niet alleen negatief. *Lenie*: "Er vindt een verandering plaats van structuren. Je ziet dat vrouwen andere banen krijgen in sectoren waar het opbouwwerk mee te maken heeft: woningbouwverenigingen, gemeenten, belangenbehartiging. Ze zijn nu participatiemedewerkster, emancipatiewerkster, minderhedenwerkster. Je kunt het negatief zien dat er geen emancipatiewerk meer is in buurten en dat vrouwen minder aanspreekbaar zijn op deze kant, maar vrouwen zijn wel actief binnen instellingen, bijvoorbeeld op het terrein van gezondheidszorg of in verkeersgroepen. Ze zitten in stadsdeelraden, politieke partijen. Daar richten ze zich op, niet op specifieke vrouwenzaken. Binnen gemengde groepen is er een toevloed van vrouwen geweest, ook naar posities toe." Toen ze vijf jaar geleden in een buurthuis werkte, vond ze het heel belangrijk dat vrouwen megingen op een weekend. *Lenie*: "Je benoemt de resultaten nu anders, je bent meer gericht op activiteiten die nut afleveren, zoals economische initiatieven, besparingsprojecten e.d. Je ziet dat binnen het opbouwwerk ook in het denken over de eigen positie, je loopbaan. Voor vrouwen in buurten is dat niet anders."

Monique: "Uit het onderzoek en ook uit jullie verhaal blijkt dat er in ieder geval sprake is van continuïteit: emancipatie blijft vrouwen bezig houden. Positief is dat er meer vrouwen in het opbouwwerk zijn terecht gekomen. En dat vrouwen posities zijn gaan innemen in de "hardere" sectoren. Vrouwen dringen door in instituties." "Wel moeten we constateren dat het werken aan vrouwenbelangen in het opbouwwerk marginaal is gebleven. De procesmatige manier van werken is naar de achtergrond verdwenen. Waar sprake is van activiteiten voor vrouwen in de buurt en aan-

dacht voor de positie van opbouwwersters, ligt er maar weinig vast in het beleid van de instelling. Je kunt hier defensief op reageren: het werk staat onder druk en daar moet je tegen vechten. Maar je kunt ook veranderingen benutten om nieuwe mogelijkheden te scheppen."

Stellingen

Vervolgens wordt er verder gediscussieerd aan de hand van stellingen over de huidige stand van zaken en de toekomst van vrouwen en opbouwwerk.

Stelling 1: Het bevorderen van emancipatie van vrouwen en het werken aan vrouwenbelangen, blijkt geen doelstelling van het opbouwwerk te kunnen zijn. Opbouwwerk houdt zich nog steeds bezig met materiële problemen in buurten en wijken. Bijvoorbeeld: het werken aan het opheffen van het isolement van vrouwen in met name nieuwbebouwdwijken, kan geen opbouwwerkdoelstelling zijn.

Anneke: "De stelling gaat op voor wat betreft het werken aan thema's als isolement, sociale veiligheid. Daar zijn door het opbouwwerk nauwelijks resultaten mee behaald. Waar het gaat om de organisatiekant, de deelname van vrouwen, de verbetering van hun positie en inbreng gaat de stelling mijns inziens niet op. Daar zie je wel veranderingen in."

Volgens *Lenie* zijn de doelstellingen van het opbouwwerk tijdgebonden. Het werken aan vrouwenbelangen is niet meer in de mode. Wel zie je dat vrouwen actief zijn op het terrein van leefbaarheid, wonen en arbeid. Het opbouwwerk kan zich daar meer op richten.

Voor *Anneke* is het de vraag om welke vrouwen het dan gaat. Als het om werk gaat bijvoorbeeld, behoort een grote groep vrouwen tot een verloren generatie. *Anneke:* "De faciliteiten die de overheid biedt bijvoorbeeld zijn vooral gericht op vrouwen die nog niet te oud zijn en al een aardige opleiding hebben genoten."

Overigens vindt *Anneke* dat het ontwikkelen van gerichte thema's niet eenvoudig is, omdat vrouwen als doelgroep vrij onzichtbaar zijn.

Lenie merkt op dat de eerste lichter opbouwwersters aan een ideaal heeft gewerkt. Daar komen nu veel vrouwen op terug. De maatschappelijke ontwikkelingen gaan harder dan de beweging vanuit de vrouwen zelf. *Lenie:* "Men is pragmatischer geworden; dat heeft z'n goed en z'n slechte kanten".

Monique: "Het klopt dat idealisme voor een deel is omgeslagen in pragmatisme en individualisering, maar ik hoop dat dit niet betekent dat er alleen nog aandacht is voor de individuele loopbaan en belangenbehartiging uit het oog wordt verloren."

Karin denkt dat de stelling opgaat omdat ten eerste opbouwwersters zich meer specialiseren rond bijv. wonen, stadsvernieuwing, veiligheid. Ten tweede heeft de gemeente een grotere vinger in de pap bij het beleid van de instelling; projecten die de gemeente niet ziet zitten worden niet gesubsidieerd.

Stelling 2: Het geven van systematische en specifieke persoonlijke steun en aandacht aan vrouwen binnen algemeen opbouwwerk is een belangrijke en voldoende bijdrage in het werken aan vrouwenbelangen binnen territoriaal opbouwwerk. Bijvoorbeeld: het ondersteunen en stilstaan bij persoonlijke stappen die vrouwen binnen de organisatie zetten; het ondersteunen bij de uitvoering van taken en het gericht vragen van vrouwen voor bepaalde posities binnen de organisatie.

Anneke vindt het niet voldoende, maar wel belangrijk. "Als je als vrouw aan het werk bent, krijg je bijvoorbeeld verhalen over de thuissituatie. Je kan er niet om heen. Sommigen vinden het de essentie van territoriaal opbouwwerk met vrouwen, anderen vinden het geen vrouwenopbouwwerk. Ik denk dat het een aspect van opbouwwerk is, waar iedereen zonder meer aandacht aan moet geven. Te meer als blijkt dat het moeilijk is om eigen projecten te ontwikkelen, in te spelen op thema's en dit in beleid te verankeren.

Ook de andere vrouwen die aan het gesprek deelnemen, vinden dat specifieke aandacht in het algemene opbouwwerk zeer belangrijk is, alhoewel niet voldoende.

Stelling 3: Bewonersorganisaties, wijkopbouworganen en werkgeversinstellingen zouden verplicht gesteld moeten worden om zowel ten aanzien van actieve vrouwen als vrouwelijke beroepskrachten een beleid van positieve actie en loopbaanontwikkeling te voeren.

Anneke: Op zich vind ik het belangrijk, maar je kunt je afvragen hoe reëel dat is. Je hebt vaak te maken met kleine instellingen, waar carrièremogelijkheden nauwelijks aanwezig zijn."

Ook *Karin* zet vraagtekens bij de mogelijkheden van loopbaanontwikkeling voor beroepskrachten in kleine instellingen. Wat betreft de positie van vrouwen in het vrijwilligerswerk, merkt ze op dat met de ontwikkeling van de privatisering, het feit dat er minder arbeidsuren zijn voor beroepskrachten, deze vrouwen dreigen te worden ondergesneeuwd. Positieve actie zou een middel kunnen zijn om de positie van vrouwen in het vrijwilligerswerk veilig te stellen.

Lenie merkt op dat het kenmerk van positieve actie is (o.a. in de VS waar dit begrip

al veel eerder zijn intrede heeft gedaan) dat er een hele wetgeving aan vast zit, inclusief sancties. Met name die verplichte kant kan positieve actie tot een zinvol instrument maken.

De toekomst van vrouwen en opbouwwerk

Tot slot de vraag aan de deelneemsters wat zij voor toekomstmogelijkheden zien voor vrouwen en opbouwwerk. Welke nieuwe vormen spreken hen aan?

Keesje: "Mij spreekt het thema sociale veiligheid aan. Het beslaat een breed terrein. Je krijgt te maken met groenvoorziening, GEB, planontwikkeling bij de gemeente, stadsvernieuwing. Als buurtvrouwen met dit thema aan de slag gaan, zien ze ook dat sociale veiligheid met méér te maken heeft dan de angst op straat omdat er te weinig verlichting is. Hoe gaan we bouwen, hoe richten we straten in? Door met deze vragen bezig te zijn, krijgen vrouwen zin om in een huurdersvereniging te gaan zitten of in een vrouwenadviescommissie. Vrouwen stromen door naar andere instituties."

"Een ander aspect dat bij een thema als sociale veiligheid aan de orde komt is waar nu eigenlijk je angst door wordt bepaald. Door in de krant te lezen over criminaliteit? Of zit de angst deels in jezelf en wat kan je doen om dat te veranderen, bijvoorbeeld een cursus zelfverdediging volgen."

"Wat me ook aanspreekt is dat je met een thema als sociale veiligheid oudere vrouwen bereikt. Je speelt er op in dat oudere vrouwen het belangrijk vinden om actief te worden."

Lenie: De laatste paar jaar zie je met name een emancipatieproces op gang komen bij oudere vrouwen. De groep wordt natuurlijk ook groter. Je moet er mee werken, thema's aansnijden. Al was het alleen al uit persoonlijk belang als beroepskracht om te investeren in je eigen toekomst."

Karin is toch meer op een afstand met vrouwenemancipatie bezig. Ze is minder lang van de academie af, heeft minder werkervaring en kijkt pragmatischer aan tegen het werken aan vrouwenbelangen. *Karin:* "Ik heb nooit met het ideaalbeeld gewerkt dat opbouwwerk moet voldoen aan feministisch denken. Ik ben veel meer een generalist, die het aardig vind om in mijn werk ook iets aan vrouwenbelangen te doen."

Lenie vindt het belangrijk om aan te sluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen. "De feminisering van de armoede, om maar eens een voor velen uitgekauwd thema aan te snijden, neemt alleen nog maar toe. We moeten er heel hard aan werken om daar iets tegenover te zetten. Het scheppen van

werk en inkomen voor vrouwen, het ontwikkelen van economische initiatieven. Dat is een lijn waarvoor eindelijk bij WVC ook geld en aanmoediging voor is. Op die geldstromen moet je je overigens als opbouwwerkster niet blind staren. Je moet kritisch staan tegenover het beleid dat ontwikkeld wordt. Bij initiatieven inzake herintreding van vrouwen in het arbeidsproces, moet je er alert op zijn dat ook vrouwen van 40 jaar of ouder een kans krijgen." Een ander terrein waar zich nieuwe mogelijkheden voordoen is de herinrichting en renovatie van na-oorlogse wijken en met name het thema sociale veiligheid. Ook op het terrein van belangenbehartiging doen zich nieuwe mogelijkheden voor; functies van opbouwwerk worden overgenomen door reguliere instellingen.

Voor *Anneke* is het belangrijkste in het reguliere opbouwwerk oog te hebben voor vrouwenbelangen en veranderingen in de maatschappij. "Je moet de juiste methodieken beheersen, de taal spreken waarmee je vrouwen bereikt en weten welke weg vrouwen wel of niet willen bewandelen om hun doel te bereiken."

Monique: "Je moet oog hebben voor feministische belangen bij alle mogelijkheden die er op dit moment zijn. Dan kom je ook in de richting van andere samenwerkingsverbanden. De overheid is in verandering, gaat wellicht ook functies van het welzijnswerk overnemen. Gemeenten ontwikkelen een meer klantgerichte opstelling. Vrouwen in gemeenten willen graag bondgenoten zijn van opbouwwerksters, vrouwen uit het welzijnswerk of van arbeidsbureaus. Ook vrouwen uit provinciale instellingen en uit de vakbonden gaan je als bondgenoten zien. Ik vind dat een heel goede ontwikkeling. Je kunt nieuwe kanalen aanboren, je eigen deskundigheid benutten in nieuwe coalities. Positief is ook dat je daarmee toch een beleidsverankering kunt bereiken van het werken aan vrouwenbelangen."

Charlotte Krop ■